

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора філологічних наук, професора Бистрова Якова Володимировича – на дисертацію **БАСАЛКЕВИЧ Олени Євтіхіївни** «**Моделювання тезауруса якісних прикметників у давньошотландській мові**», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови

Тема і проблематика дисертації Олени Басалкевич торкаються найсуттєвіших понять германського мовознавства, з одного боку, традиційних семантичних відношень синонімії та антонімії, а з іншого – в чомусь виходять за його межі, оскільки вони стосуються когнітивного трактування семантичних відношень, які становлять основу систематизації будь-якого об'єкта дослідження.

Вибір малодослідженого мовного матеріалу – діахронних рядів якісного прикметника давньошотландської мови – покладено в основу побудови мовно-мисленневих моделей з метою відтворення асоціативної ад'єктивної карти давньошотландської мови, що вважаємо вагомим внеском дисертантки у розробку сучасної концепції когнітивно-категорійного моделювання семантики ад'єктивної лексики. Тут ми цілком солідарні із думкою відомої дослідниці Зінаїди Харитончик, що «саме в царині прикметника найбільш очевидною є абстрагувальна й аналізувальна діяльність мислення людини, завдяки котрій ознака, властивість, якість, будь-які атрибути, що становлять невід'ємну сутність предмета, явища, речі в широкому значенні цього слова, розуміються безвідносно від неї» (Харитончик, 1986, с. 3).

Дисертація О.Є. Басалкевич є без сумніву **актуальною** як для розв'язання питань, пов'язаних із лексичним значенням, семантичною структурою слова та теорією семантичного поля, так і для розробки проблем ідеографії й англomовної лексикографії загалом. Актуальною у цьому плані є необхідність подальшої розбудови теорії та методології дослідження словникової і комбінаторної семантики прикметника, теорії широкозначності, а також закономірностей асоціативного моделювання фрагментів

Відділу когнітивної лінгвістики		
ЛНУ імені Івана Франка		
Вхідний №	438	
13.	04	2021р.

54

міжмовних універсалій, що сприятиме розширенню наукових уявлень щодо когнітивних механізмів смислотворення.

Саме з когнітивним спрямуванням пов'язуємо **новизну** дисертаційної праці О.Є. Басалкевич, адже реконструйована у роботі асоціативна прикметникова карта давньошотландської мови, що стала результатом побудови ментальних репрезентацій, є оригінальним уведеним авторкою засобом когнітивного моделювання, яка ще не знайшла чільного місця серед сучасних мовознавчих, зокрема, діахронних, досліджень.

Результати роботи узагальнюються у **нових** науково значущих **положеннях**, що формулюються у висновках дисертації й виносяться на захист. У дисертації запропоновано **новаторське** вирішення наукової проблеми мовної еволюції лексико-семантичної системи англійської мови. Зокрема, **вперше** реалізовано проблемно-орієнтоване дослідження розвитку лексико-семантичної системи давньошотландської мови в річищі **нового** підходу, побудованого в рамках теорії сучасної системної лінгвістики на принципах системно-функційної історичної лексикології та на основі **авторської концепції** реконструкції розвитку лексико-семантичної системи давньошотландської мови як **нового** методичного алгоритму комплексного інтегративного дослідження об'єкта – історичних синонімічних рядів якісних прикметників давньошотландської мови, аналізованих із застосуванням **нових** гносеологічних системно-функційних прийомів опрацювання лексикографічних джерел давньошотландської мови.

На схвальну оцінку заслуговує потужний міждисциплінарний методологічний апарат, задіяний в дисертації О.Є. Басалкевич із залученням понять та методів нечіткої логіки та психонетичного підходу до дослідження. Поряд із методами лінгвістики (порівняльний аналіз, компонентний аналіз давньошотландських полісемантів семантичної структури і контекстуальний аналіз ад'єктивної лексики у літературних текстах), Олена Євтіхіївна майстерно застосовує психолінгвальну процедуру семантичного диференціювання за методом Осгуда з метою синтезу дихотомічних денотативно-конотативних ментальних репрезентацій.

Вибір **об'єкта дослідження** – діахронних асоціативних структур прикметників давньошотландської мови та вивчення контекстуально-функціонального потенціалу якісних прикметників у давньошотландських літературних текстах, сприяє вирішенню важливих **завдань** дисертації – встановлення специфіки відтворення асоціативної ад'єктивної карти давньошотландської мови, створення та актуалізація математичної моделі дослідження; розробка та наповнення бази даних IsetIntro і відтак алгоритмізація дослідження асоціативних атракцій.

Тому й не дивно, що вибір об'єкта лінгвістичного аналізу і обране методологічне підґрунтя рецензованої дисертації успішно розвиває традиції наукової школи діахронних функціонально-контекстуальних досліджень у Львівському національному університеті імені Івана Франка, яку в різні часи формували праці відомих мовознавців С. Гурського, О. Огоновської, Р. Дудка, М. Білинського.

Дисертація О.Є. Басалкевич має неабияке **прикладне значення**, що зумовлюється можливістю використання результатів одержаних результатів у викладанні історичної ідеографії, діалектології англійської мови, курсів з історичного мовознавства та лінгвокраїнознавства, а також когнітивної лінгвістики, соціолінгвістики та психолінгвістики.

Великий за обсягом фактичний матеріал і джерельна база фундаментальних історико-етимологічних лексикографічних праць слугують валідним теоретико-методологічним підґрунтям дисертаційної праці Олени Басалкевич. Зміст завдань дослідження зумовлює добір і обґрунтування емпіричного **матеріалу** – 100 діахронних синонімічних рядів якісних прикметників давньошотландської мови, 178 слів-вузлів асоціативної мережі міжкультурних універсалій Good-Bad, Active-Passive, Strong-Weak, електронні синонімічні словники англійської мови, електронний словник давньошотландської мови, тезаурус шотландської мови, етимологічний словник шотландської мови, а також низка давньошотландських літературних першоджерел.

Висновки до розділів, підрозділів і до всієї дисертації, а також таблиці числових даних і великі за обсягом додатки забезпечують **достовірність**,

точність і обґрунтованість узагальнень про результати проведеного дослідження. Окремо слід зазначити інформативну цінність додатків, де надаються докладний опис та кількісні характеристики усіх емпіричних даних, на яких будуються висновки дослідження. Вірогідність положень і висновків дисертаційної праці О. Є. Басалкевич забезпечується опрацюванням значної джерельної бази (236 позицій, у т.ч. 114 іноземними мовами), також лексикографічних джерел (19 позицій, у т.ч. 9 іноземними мовами). Достовірність отриманих результатів підсилюється розміщеними у додатках збірках значеннєвих карт якісних прикметників давньошотландської мови, які уміщують діахронні синонімічні ряди та семантичну структуру прикметників, а також вражаючу кількість рисунків у 2 розділі роботи (разом 22 рисунки), що унаочнюють діахронну семантичну структуру слова, 45 рисунків і 13 таблиць у третьому розділі роботи, які візуалізують фрагменти асоціативної карти, форми асоціативних ланцюжків і калькуляцію значення чіткості для асоціативного ланцюжка.

Репрезентативна **теоретична база** дисертації, що включає критично осмислену літературу із синонімії, історичної семантики, проблем широкозначності і категоризації, структурної та асоціативної лінгвістики, математичної лінгвістики, нечіткої логіки, когнітивної лінгвістики, свідчить про високий рівень загальнонаукової й філологічної підготовки дисертантки.

Робота має типову **структуру**, яка правильна і цілком логічна, така, що повністю відповідає ґрунтовному викладу сформульованої у ній проблемі. Вступ містить усі нормативно визначені компоненти, у першому розділі викладено теоретико-методологічні засади дослідження, другий і третій розділи присвячено науково-практичному аналізу, загальні висновки містять підсумки проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Зміст та оформлення дисертації О.Є. Басалкевич відповідають вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій, рецензована праця не містить несанкціонованих текстових запозичень, порушень академічної доброчесності не виявлено.

Основні результати дослідження відбито в одинадцяти публікаціях, серед яких – шість наукових статей, надрукованих у фахових виданнях України, трьох тезах доповідей на міжнародних конференціях (у т.ч. у наукометричній базі Scopus) та двох статтях в іноземних виданнях, одна з яких надрукована у виданні, що індексується в наукометричній базі Scopus. Науковий доробок О.Є. Басалкевич апробовано на численних міжнародних наукових конференціях та семінарах упродовж двох десятиріч. Оформлення дисертації повністю відповідає чинним вимогам, які ставляться до наукових праць на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Зміст автореферату засвідчує вичерпне уявлення про основні положення та здобутки дисертації.

Всі зазначені позитивні моменти дають підстави для високої оцінки теоретичного рівня і практичної цінності дисертації, а також кваліфікувати дисертацію Олени Євтіхіївни Басалкевич як оригінальне самостійне дослідження актуальної проблематики у сучасній германістиці. Проте, як і кожне завершене дослідження, що рецензується, воно є відкритим для наукової дискусії. Дискусійні моменти стосуються залученої термінології, методики отриманих результатів, а також інтерпретації аналізованого мовного матеріалу.

1. Складність вивчення семантики прикметників посилюється тим, що ця категорія мовних одиниць підлягає нормативним обмеженням, які визначають синтагматичну сполучуваність з відповідним іменником чи займенником. Вплив норми на сполучуваність прикметника стає очевиднішою при зіставленні синхронних і діахронних варіантів або ж літературної мови з її діалектом. Попри декларування у роботі превалюючої сполучуваності прикметника у діахронних текстових прототипах за правилом Ципфа, синтагматичних розбіжностей у порівнянні із сучасною англійською мовою у дисертації не виявлено.

2. У дисертації Олени Басалкевич асоціативна карта значень якісних прикметників давньошотландської мови укладена з реконструйованих асоціативних синонімічних, антонімічних, епідигматичних та синтагматичних відношень. З одного боку, «епідигматична структура слова, яка відображена у діахронній семантичній структурі слова чи реверсивному ряді, є асоціативним

розгалуженням його значення, чи асоціативною структурою» (с. 156). Відтак, з іншого боку, поза увагою дослідниці залишились дериваційні зв'язки якісних прикметників, які вочевидь теж є частиною власне епідигматичних асоціативних зв'язків і розгалужень в семантичній структурі слова.

3. За допомогою процедури стратифікації дисертантка надає оцінку динаміці розвитку так званих опозиційних концептів у межах виділених часових стратумів. У цьому контексті спостерігаємо брак чіткої теоретичної прив'язки опозиційного концепту до ментального конструкта «концепт» як основної одиниці лінгвоконцептології. З огляду на матеріал дослідження й обраний підхід до аналізу якісних прикметників давньошотландської мови хотілося б почути думку дисертантки щодо методів й процедур виокремлення концептів і так званої асоціативної мережі міжкультурних універсалій Good-Bad, Active-Passive, Strong-Weak у процесі моделювання фрагмента когнітивної карти з нечіткими асоціативними полями і нечіткою асоціативною структурою мовних одиниць.

4. Викликає сумнів композиційне аранжування окремих підрозділів роботи (це не стосується загальної побудови дисертаційної праці). Передовсім це стосується необґрунтованого включення параграфа 3.2.3. «Моделювання асоціативних полів та континуальних асоціативних структур у семантичному просторі категоріально-широкозначних прикметників *good – bad, strong – weak, active – passive*» у підрозділ 3.2. «Розгортання асоціативної карти якісних прикметників давньошотландської мови». Вважаємо, що такі структурні частини, як моделювання асоціативних полів, моделювання ментального прикметникового лексикону, його візуалізація й аналіз нечіткого моделювання історичного тезауруса включно доцільно виділяти окремим підрозділом.

5. Не надто вдало і подекуди довільно, на нашу думку, використано термінологічні словосполучення лексичної семантики, значення яких потребують окремого тлумачення і розмежування, як-от, лексико-семантичний ряд *brade-narrow* (с. 123) (чому не пара?!), біполярне поле *brade-narrow* (с. 125, 126) (чи можливо йдеться про ряд і чому тільки з двома лексичними одиницями), примарна лексика (с. 176, 219), асоціативні антиподи (сс. 189, 194,

196) (чому не антоніми?!), опозиційні ЛСГ (сс. 72, 120, 176), опозиційні
данцюжки слів (с. 227).

На підставі ознайомлення з текстом дисертації і публікаціями за темою
рецензованої праці вважаю, що дисертація О.Є. Басалкевич є завершеною
науковою працею, методологічно обґрунтовані результати якої відкривають
нові перспективи у розвитку лексичної семантики, когнітології й історичної
лексикографії.

За змістом й оформленням дисертація **О.Є. Басалкевич** "Моделювання
тезауруса якісних прикметників у давньошотландській мові" відповідає
вимогам п.п. 9, 11 "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого
постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з
Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.
Дисертація є завершеною працею, узагальнення і висновки переконливо
засвідчують глибину аналізу, аргументованість і достовірність отриманих
результатів, а її авторка **БАСАЛКЕВИЧ Олена Євтіхіївна** без сумніву заслуговує
присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності
10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент

Доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської філології
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Бєс

Я. В. Бистров

